

Ankersmit tot een nieuwe Huizinga verheft en discutabel gebleken elementen van zijn visie op de geschiedschrijving volstrekt onkritisch overneemt: van de contra-argumenten van een Dray, Walsh, Mc Cullagh of Zagorin ontbreekt elk spoor. Voor de Nederlandse critici van Ankersmit — waarbij men kan denken aan P. H. H. Vries — geldt hetzelfde. Wat in Buunks boek ontbreekt is dus een afgewogen oordeel over het contra — en dus ook het pro — van zijn eigen gezichtspunt. Daardoor blijft de lezer nu toch met een enigszins onbevredigend beeld van de beeldproblematiek in de geschiedschrijving achter.

Chr. Lorenz

B. J. Groenewoudt, *Prospectie, waardering en selectie van archeologische vindplaatsen. Een beleidsgerichte verkenning van middelen en mogelijkheden* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1994, Nederlandse archeologische rapporten XVII; Amersfoort: Rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek, 1994, 210 blz., ISBN 90 73104 17 3).

In het kader van het deltaplan voor het cultuurbehoud maakte Groenewoudt een studie over de waardering van archeologische vindplaatsen. Anders dan de beheerders van archieven en gebouwde monumenten, heeft de beheerder van het archeologisch erfgoed maar weinig zicht op wat hij nu precies onder zijn hoede heeft en nog veel minder op de mate waarin het door de tand des tijds — dat wil zeggen door de manier waarop wij met onze bodem omgaan — wordt aangetast. Het is de hoogste tijd dat de archeologie overgaat op een veel actiever beheer van zijn bodemarchief dan tot op heden het geval was.

De studie is opgezet in twee delen. Het eerste is een algemene beschouwing over de 'bodem als bedreigd archief', non-destructieve onderzoekstechnieken, de vorming van een waardeoordeel over (waardering van) archeologische terreinen en tenslotte selectiebeleid voor beheer en bescherming. Is een archeologische waardering het resultaat van onderzoek, bij selectie is er sprake van beleid. Voor goede beleidskeuzes vormt het waarderingssysteem evenwel een belangrijke voorwaarde. Een selectiebeleid zal gericht moeten zijn op representativiteit, op kennislacunes, op zeldzaamheid. Het is van groot belang de eenmaal geselecteerde terreinen ook werkelijk effectief te beschermen, hetgeen actieve maatregelen ter voorkoming van verdere degradatie en controle daarop betekent.

Als toepassingsgebied heeft Groenewoudt gekozen voor de meest weerbarstige archeologische terreinen: de nederzettingen uit de oudere perioden, uit de prehistorie en Romeinse tijd, omdat daar de behoefte aan beoordeling en waardering veruit het grootst is, terwijl het bovendien om een aanzienlijk zo niet dominant gedeelte van het totale archeologische bestand gaat. Zo bevat het tweede, meer omvangrijke deel vier *case studies* van veldonderzoek van terreinen van zeer uiteenlopend karakter, waarbij ook enigszins verschillende prospectiestrategieën zijn toegepast. De eerste is het grote Romeinse complex bij Valkenburg (Zuid-Holland), waarvan het materiaal van de gedetailleerde oppervlakte-survey achteraf wordt uitgewerkt en vergeleken met de opgravingsresultaten. De tweede betreft één van de talloze vuursteenvindplaatsen op de zandgronden, de (voornamelijk) laatneolithische site De Borkeld bij Markelo. Het derde onderzoek betreft een met rivierafzettingen overslibde nederzetting uit de bronstijd in het Ittersumer Broek bij Zwolle en het deel wordt afgesloten met een archeologische verkenning van de ondergrond van een aantal oude, opgehoogde bouwlanden (essen), hoofdzakelijk eveneens in Overijssel. Het

belangrijkste instrument van onderzoek in de laatste drie studies blijkt de 'megaboort' te zijn: een handboort met een doorsnede van 20 cm, waarmee monsters van voldoende omvang uit een afgedekte 'cultuurlaag' kunnen worden genomen. Deze monsters worden uitgezeefd en uit het residu worden vervolgens archeologische bewoningsindicatoren, zoals vuursteen, aardewerkscherfjes, (verbrand) bot en houtskool verzameld. Het gaat daarbij om kruimels van enkele mm die bij een oppervlakte-verkenning volledig aan de aandacht ontsnappen. De verspreidingspatronen van de grote vondsten van de *survey* (casus 1) en van het micro-materiaal uit de boringen (casus 3) blijken een goede voorspellende waarde te bezitten voor het voorkomen van grondsporen. Zij leiden, tezamen met de kennis van de bodemopbouw en de mate van verstoring, tot een met redenen omklede vaststelling van de omvang en van de 'gaafheid' van een terrein.

De conclusie is dat archeologische nederzettingsterreinen op een te impressionistische basis zijn begrensd en gewaardeerd en dat er goede non-destructieve methoden bestaan om óók deze 'moeilijke' gevallen te waarderen. Het hele boek is in feite een vurig pleidooi voor het systematisch verzamelen van nauwkeurige informatie over alle archeologische terreinen en een daarop gebaseerde beleidsmatige selectie. Er zijn daarvoor goede non-destructieve technieken beschikbaar en er worden in het boek economische strategieën voor de toepassing aangegeven. Een aantal hiervan worden in elk geval al geruime tijd in het holocene gebied bij nederzettingsonderzoek toegepast: de beoordeling van bodemprofielen en het traceren van cultuurlagen door middel van boringen. Een belangrijke vernieuwing is het gebruik van de 'megaboort' voor sites met een lage vondstintensiteit, het uitzeven van boommonsters en het benutten van de micro-archeologica die als een wolk over de sites heenliggen.

Alleen op deze basis is een effectief beheer van het bodemarchief mogelijk. De energie moet daarbij geconcentreerd worden op sites met een hoge vastgestelde waarde, volgens de in het eerste deel geschetste lijnen. Heel belangrijk is de opmerking dat het onjuist en onverstandig is om terreinen te beschermen, waarvan de waarde onduidelijk is en bij onderzoek teleurstellend blijkt te zijn (16). Ook is het van belang om het toezicht op eenmaal geselecteerde terreinen te institutionaliseren. Een belangrijke vraag is wie zo'n nieuw 'archeologisch monumenten inventarisatie project' nu moet gaan uitvoeren. Er zijn duizenden AAI's (= aanvullende archeologische inventarisaties) nodig. Ligt hier de belangrijkste taak voor de ROB 'nieuwe stijl'?

Naast alle waardering voor het boek zijn er toch ook wel enkele punten van kritiek. Ondanks het duidelijke streven naar systematiek, is die toch niet helemaal geslaagd. De paragrafen 1.4 en 1.5 bijvoorbeeld, waarin de inperking van de *case studies* wordt toegelicht, onderbreekt deel I nogal verwarrend. Deze passage was als inleiding op deel II beter op zijn plaats geweest. Hoofdstuk 4 heeft een nogal hybride karakter. Het handelt ten dele over site-kenmerken, ten dele over waarderingsniveaus, materie die beter in 3.1. respectievelijk hoofdstuk 2 opgenomen had kunnen worden. Hoofdstuk 3 (Middelen) handelt niet alleen over onderzoeksmethoden (3.2) maar ook over sites (3.1 parameters). De lange opsommingen in 3.1.4 missen elke structuur. Tenslotte worden waarderingscriteria en beheersgegevens nogal inconsequent dooreen gebruikt, met name in 2.5 en 5.1. Zo worden functie, aard en type als synoniemen gebezigd. Het is een kenmerk dat uiteindelijk terecht geen rol in de waardering speelt.

Een ander punt zijn de vier waarderingsniveaus (42), te koppelen aan drie intensiteiten van verkennend onderzoek, zoals die in de Nederlandse en Engelse praktijk gangbaar zijn. Niet alleen is waarderingsniveau 3 onnodig complicerend, maar in de *case studies* van deel II kom ik deze indeling niet meer tegen. De vier studies worden overigens op nogal

ongelijkwaardige wijze afgesloten, zij het dat er in drie gevallen sprake is van een 'standaardstrategie' voor de waardering van de gehele klasse van monumenten, waarvoor de *case study* werd verricht. Deze strategieën zijn echter onderling inconsistent. Bovendien zou zo'n aanbeveling toch eigenlijk een bredere empirische basis moeten hebben. In deel I wordt wel regelmatig naar een dergelijke bredere ervaring verwezen, maar die wordt niet nader geëxpliciteerd.

Enigszins vergelijkbaar is mijn kritiek op de beschouwing over de relatie tussen de dichtheid van het boringennetwerk (het grid) en de minimaal te detecteren site-formaten (de trefkans) en die over de relatie tussen monstergrootte en vondstintensiteit (de vindkans) (165 vlg.). De discussie is nogal anekdotisch en wel heel erg geënt op de paar gebruikte praktijkvoorbeelden, terwijl dit onderwerp zich bij uitstek zou lenen voor een wat hoger abstractieniveau en enkele grafieken waarin deze relaties worden weergegeven voor heel dichte tot heel open grids en voor zeer vondstarme tot zeer vondstrijke sites, zoals respectievelijk paleolithische *extraction camps* en middeleeuwse *Wüstungen*.

In figuur 6 wordt een kaart van Nederland gepresenteerd met 13 *archeoregio's*. Dit zijn '... grotere gebieden waarbinnen er zowel in genetisch als in ruimtelijk opzicht een zeker verband bestaat tussen archeologie en landschap. Er is zowel sprake van een globaal verband tussen landschap en bewoningsgeschiedenis, als tussen landschapsgenetische processen en de formatie van archeologische vindplaatsen en het bodemarchief in het algemeen' (50). Omdat dergelijke kaarten al heel snel een eigen leven gaan leiden is het van belang op te merken dat veel van de onderscheiden landschappen toch een aanzienlijke interne differentiatie bezitten, vooral op de culturele component. Dat geldt met name voor het westelijke laagveengebied, het centrale rivierengebied en het duingebied, maar ook voor de verschillende zandgebieden. Ik meen dat er met kleinere (sub)regio's gewerkt zal moeten worden als dit principe van de 'archeoregio' echt ingang zal vinden. Het ontbreken van een of meer onderwater-regio's is bovendien een storende omissie.

Bij het belangrijke contrast tussen *upland* en *wetland* (45) was enige nuancering op zijn plaats geweest. Naast terreinen die permanent nat of droog zijn geweest, moeten we 'verdrinken *upland*' onderscheiden (zoals Ittersumer Broek) en 'drooggelegd *wetland*', zoals Valkenburg feitelijk is. Meer in het algemeen zou het denken over de kwaliteit van archeologische terreinen, naar de mening van de recensent, gebaat zijn met een meer expliciet gebruik van de archeologische formatieprocessen als denkkader. Groenewoudt richt zich er vooral op in welke mate wij met onze detectie- of *recovery-technieken* een betrouwbaar beeld kunnen ontwerpen van de site in zijn huidige staat, vooral van zijn gaafheid. Het zijn echter de depositie en de postdepositionele processen en condities die in hoge mate de belangrijke factor kwaliteit bepalen. Zo bepaalt overdekking of verontreiniging al of niet heeft plaatsgevonden en of ruimtelijke patronen zijn geconserveerd. In wetland-condities komen daar dan nog microstratigrafie en organische conservering bij. Veldwerk zou tevens gericht moeten zijn op het opstellen van de genese van een site, naast de documentatie van de huidige toestand en kenmerken.

De voorgaande opmerkingen laten onverlet, dat we in de onderhavige studie een belangrijke stap voorwaarts hebben gezet in de richting van een zorgvuldig en kritisch monumentenbeheer. Er zijn duidelijke lijnen uitgezet, principes geformuleerd en voorbeelden gegeven. Iedereen is zich terdege bewust dat er op vele fronten nog verdere uitwerking nodig is, zoals voor de (post-)middeleeuwse archeologie, voor zichtbare monumenten, voor grafvelden en voor de

archeologie onder water. Het is nu in elk geval duidelijk dat er veel werk is te doen, werk waarvoor Groenewoudt goede richtlijnen heeft geformuleerd.

L. P. Louwe Kooijmans

Nouvelle biographie nationale, III (Brussel: Académie Royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique, 1994, 376 blz., 4500 Bfr., ISBN 2 87009 577 5, ISSN 0776 3948).

In 1986 ging de in 1866 gestarte 'oude' *biographie nationale* ter ziele en werd de 'nouvelle' *biographie nationale* in het leven geroepen. Concept en uitwerking werden meer in overeenstemming gebracht met het *Nationaal biografisch woordenboek (NBW)* dat door de Nederlandstalige Academie sinds 1964 werd uitgegeven. Men kan zich uiteraard de vraag stellen of een klein land als België werkelijk behoefte heeft aan twee nationale biografische naslagwerken. Geen van beide commissies binnen de Academiën heeft zich intussen de moeite getroost het actieterrein af te bakenen of te expliciteren waar eigen accenten worden gelegd. Net zoals het *NBW* is de *biographie nationale* gewijd aan Belgen of aan personages uit de Zuidelijke Nederlanden en het prinsbisdom Luik, die een rol van betekenis hebben gespeeld in de nationale geschiedenis. Zoals bij het *NBW* wordt in de praktijk erg losjes omgesprongen met dit selectieprincipe. Tussen de ca. 130 behandelde personages treft men keizers, koningen, toppolitici en weldoeners van de natie aan naast plaatselijke schrijvelaars en ambachtsslui, kleine ambtenaren en vergeten artiesten. Als belangrijke figuren noem ik Boudewijn I van Jeruzalem, Johanna van Castilië, Karel VI, Karel van Lotharingen, Leopold II, Ernest Solvay, Simon Stevin, Surlet de Chokier, de prins de Ligne; voorbeelden van minder bekende personages zijn een aantal porselein- en faïenceschilders die er prat op kunnen gaan dat hun wieg op 'Belgisch' grondgebied heeft gestaan en dat zij ooit het voorwerp van een doctoraalscriptie uitmaakten. Ook de kwaliteit en de omvang van de notities lopen erg uiteen. Sommige notities zijn niet meer dan een aangedikt *curriculum vitae* (bijvoorbeeld bij J. Bigwood) of een gezwollen hagiografie gebaseerd op mondelinge getuigenissen van nabestaanden en vrienden (H. Bernard, E. Bogaert). Bij sommige notities ontbreekt elke bibliografische oriëntatie (N. Florine) of wordt uitsluitend naar onuitgegeven studies verwezen (Surlet de Chokier), bij andere worden vlot 120 titels opgesomd (Manassès d'Eu-Soissons). De omvang varieert van amper een halve kolom tot 28 kolommen. Er zijn nog andere overeenkomsten met het *NBW*. Als auteur figureerden niet alleen historici. Het leeuwendeel van de notities is gewijd aan personen uit de negentiende en twintigste eeuw (69 % tegenover 23 % voor de nieuwe tijd en amper 8 % voor de middeleeuwen). De index is uitermate handig in het gebruik want cumulatief opgevat, dat wil zeggen herneemt ook de notities in de voorgaande delen. Druktechnisch werd het produkt eveneens met de grootste zorg omringd en dat laat zich aanwijzen: ik zag slechts enkele drukfoutjes, met name in de Nederlandstalige referenties en splitsingen. Er is één belangrijk verschil met het *NBW*: de *biographie nationale* telt 13 afbeeldingen in veelkleurendruk en 3 in zwart-wit.

Erik Aerts

J.-M. Cauchies, H. de Schepper, *Justice, grâce et législation* (Cahier Centre des recherches